

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Michał Kowalczyk

***Odpowiedzialność karna za naruszanie godności narodu
oraz za negowanie zbrodni systemów totalitarnych
w systemie prawnym Węgier***

Warszawa 2018

Spis treści

I. Uwagi wstępne i uwarunkowania historyczne	1
II. Rodzaje przestępstw przeciwko spokojowi publicznemu	4
III. Przestępstwa dotyczące obrazy narodu węgierskiego oraz systemów totalitarnych	5
IV. Kwestia negowania Holocaustu w węgierskim systemie prawnym	7
V. Uwagi końcowe.....	9

I. Uwagi wstępne i uwarunkowania historyczne

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie problematyki odpowiedzialności karnej za naruszenie godności narodu oraz za negowanie zbrodni systemów totalitarnych w systemie prawnym na Węgrzech. Dość skromne pod względem objętości zapisy znajdują się w węgierskim Kodeksie karnym (*Büntető törvénykönyv*, dalej również jako k.k.). W dniu 25 czerwca 2012 r. węgierskie Zgromadzenie Narodowe (*Országgyűlés*) uchwaliło nowy Kodeks karny, wszedł on zaś w życie dnia 1 lipca 2013 roku¹. Wcześniejszy k.k. obowiązywał, oczywiście z koniecznymi po tzw. transformacji ustrojowej modyfikacjami, od roku 1978. Warto w tym miejscu podkreślić, że decydujący wpływ na obecną formę i treść węgierskiego k.k. miało uzyskanie w wyniku wyborów parlamentarnych z 2010 r. większości konstytucyjnej przez koalicję partii Fidesz premiera Viktora Orbána oraz Chrześcijańsko-Demokratycznej Partii Ludowej (*Kereszténydemokrata Néppárt*, KDNP) pod przewodnictwem Zsolta Semjéna (od 2010 r. wicepremier Węgier). To właśnie większość konstytucyjna umożliwiła po 2010 r. drugiemu gabinetowi Orbána (pierwszy raz był on premierem Węgier w latach 1998-2002) dokonanie istotnych reform, w tym również zmian w prawie².

W 2011 r. uchwalono nową Konstytucję (zaczęła ona obowiązywać od 1 stycznia 2012 r.), którą – co bardzo ważne – zmieniono m.in. nazwę państwa z Republiki Węgierskiej (*Magyar Köztársaság*) na Węgry (*Magyarország*), tym samym odcięto się w sposób symboliczny od dorobku Węgierskiej Republiki Ludowej, natomiast odwołano się do historii Królestwa Węgier³. Co więcej, zastąpiono nazwę Sądu Najwyższego *Legfelsőbb Bíróság* (czyli dosłownie: Sąd Najwyższy) historyczną nazwą *Kúria* (pol. Kuria), co jest również odwołaniem się do tradycji węgierskiej

¹ Zob. 2012. évi C. törvény: a Büntető Törvénykönyvről.

² Zob. *Przekraczając uprzedzenia i entuzjazm. Druga kadencja Viktora Orbána*, red. J. O'Sullivan, K. Pócza, Ośrodek Myśli Politycznej Danube Institute, Kraków-Budapeszt 2016; *Węgry. Co tam się dzieje*, red. R. Jankowski, Wydawnictwo Fronda, Warszawa 2013.

³ Zob. *Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r.* (tłumaczenie: Jerzy Snopek), <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 08.03.2018 r.].

państwowości sprzed okresu komunizmu – tak wcześniej nazywał się ten organ⁴. Przeprowadzona została też reforma organizacji oraz administracji sądów (Ustawa CLXI roku 2011)⁵. Wprowadzenie nowego Kodeksu karnego można zatem rozpatrywać jako kolejny etap w zmianach węgierskiego systemu prawnego.

W historii Węgier obydwa systemy totalitarne, narodowosocjalistyczny oraz komunistyczny, zapisały się bardzo tragicznie⁶. Warto w tym miejscu pokrótce przybliżyć uwarunkowania węgierskie w kontekście przywoływania tych systemów. Po pierwsze, Węgrzy masowo doświadczyli terroru komunistycznego już niedługo po zakończeniu pierwszej wojny światowej, w okresie Węgierskiej Republiki Rad (*Magyarországi Tanácsköztársaság*), istniejącej zaledwie kilka miesięcy w 1919 r. pod przewodnictwem Béli Kuna⁷. Po drugie, Węgry – choć nie bez poważnych obaw – wzięły udział w drugiej wojnie światowej po stronie nazistowskich Niemiec⁸. Próba wycofania się z wojny, podjęta przez rządzącego krajem regenta adm. Miklósa Horthyego, poskutkowała okupacją kraju przez wojska niemieckie (marzec 1944) oraz odsunięciem go od władzy (październik 1944) i formalnym objęciem władzy nad krajem przez podporządkowanych Niemcom Strzałokrzyżowców (*Nyilaskeresztesek*) pod przywództwem Ferencza Szálasięgo⁹. Kolaborowali oni z nazistowskimi Niemcami oraz odpowiedzialni byli za zbrodnie przeciwko ludzkości. Trudno natomiast znaleźć potwierdzenie, aby cieszyli się oni istotnym poparciem w społeczeństwie węgierskim, jakkolwiek zapisali się w historii jako kolaboranci Hitlera, tudzież jako węgierscy narodowi socjaliści. Po trzecie, stalinizm

⁴ Zob. [M. Kowalczyk], *Sąd Najwyższy na Węgrzech* [w:] *Struktura sądów najwyższych – analiza prawno-porównawcza*, red. P. Sobolewski, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017, s. 19-21.

⁵ Zob. 2011. évi CLXI. törvény: a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról.

⁶ Węgierskim ofiarom dwóch totalitaryzmów poświęcony jest Dom Terroru (*Terror Háza*) w Budapeszcie. Jest to jedno z najważniejszych na Węgrzech muzeów, upamiętniające ofiary narodowego socjalizmu oraz komunizmu na Węgrzech (w tym bohaterów rewolucji z 1956 r.). Otwarto je w 2002 roku z inicjatywy Viktora Orbána (będącego wówczas premierem Węgier – w ramach swojego pierwszego gabinetu). Jest to niezwykle ważne muzeum z perspektywy węgierskiej polityki historycznej.

⁷ Zob. J. Kochanowski, *Węgry. Od ugody do ugody 1867-1990*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1997, s. 47-66.

⁸ Związane to było w szczególności z nadziejami na odzyskanie etnicznie węgierskich terytoriów, utraconych na mocy Traktatu z Trianon (6 V 1920). Co jest warte podkreślenia, Węgry odmówiły jakiegokolwiek udziału w ataku III Rzeszy na Polskę, następnie zaś udzieliły schronienia wielu tysiącom polskich uchodźców. Zob. J. Kochanowski, *Węgry...*, op. cit., s. 99-113.

⁹ Ibidem, s. 108-113.

w powojennych Węgrzech był niezwykle brutalny, nawet w porównaniu do innych krajów Europy Środkowej. Węgry były rządzone przez skrajnych stalinowców z Mátyásem Rákosim na czele¹⁰. To wszystko poprzedziła tragiczna w skutkach okupacja Armii Czerwonej, która traktowała Węgry jako kraj wrogi, walczący po jednej stronie z III Rzeszą.

¹⁰ Ibidem, s. 114-148.

II. Rodzaje przestępstw przeciwko spokojowi publicznemu

Rozdział XXXII węgierskiego Kodeksu Karnego nosi tytuł „Przestępstwa przeciwko spokojowi publicznemu” (*A köznyugalom elleni bűncselekmények*)¹¹. Wymienion jest jednaście rodzajów takich przestępstw:

- (a) Podżeganie do wojny (*Háborús uszítás*);
- (b) Podżeganie przeciwko wspólnocie (*Közösség elleni uszítás*);
- (c) Publiczne negowanie zbrodni systemów narodowosocjalistycznych lub komunistycznych (*A nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása*);
- (d) Profanacja symboliki narodowej (*Nemzeti jelkép megsértése*);
- (e) Używanie symboliki despotyzmu (*Önkényuralmi jelkép használat*);
- (f) Podżeganie przeciwko zarządzeniu władz (*Hatósági rendelkezés elleni uszítás*);
- (g) Rozpowszechnianie fałszywych wiadomości (*Rémhírterjesztés*)¹²;
- (h) Zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego (*Közveszéllyel fenyegetés*);
- (i) Chuligaństwo (*Garázdaság*);
- (j) Zakłócenie porządku (*Rendbontás*);
- (k) Wydalenie (*Kitiltás*)¹³.

¹¹ 2012. évi C. törvény., op. cit., Art. 331-341.

¹² Można to również rozumieć jako „wzniecanie paniki”.

¹³ W tym wypadku chodzi o zakaz przebywania w określonym obszarze, jeżeli dana osoba zostanie uznana za winną zakłócania porządku lub nieuprawnionego zachowania.

III. Przeszpstwa dotyczce obrazy narodu węgierskiego oraz systemów totalitarnych

Ze wzgldu na temat niniejszego artykułu interesować nas będą tylko punkty (b), (c), (d), (e) oraz (g). Węgierski k.k. pod pojęciem „podżegania przeciwko wspólnocie” rozumie takie działanie, kiedy ktoś przed znaczącym forum publicznym podżega: (a) przeciwko narodowi węgierskiemu, (b) przeciwko jakiegokolwiek grupie narodowościowej, etnicznej, rasowej lub religijnej lub przeciwko jej członkowi, lub (c) przeciwko niektórym grupom ludności, jak również ich członkom, w szczególności w odniesieniu do niepełnosprawności, identyfikacji płciowej czy orientacji seksualnej. Przeszpstwo z powodu podżegania do przemocy lub nienawiści podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech¹⁴.

Kolejne wyszczególnione w tym rozdziale przeszpstwo dotyczy podważania zbrodni systemów narodowosocjalistycznych lub komunistycznych, które miały charakter ludobójstwa lub innych aktów przeciwko ludzkości, poddawania ich w wątpliwość, ukazywania ich jako mało istotnych, jak również czynienia wysiłków na rzecz ich usprawiedliwienia (do tego tematu jeszcze powrócimy). To przeszpstwo karane jest pozbawieniem wolności do lat trzech¹⁵.

Pod pojęciem obrazy godła narodowego rozumie się publiczne używanie w sposób obraźliwy lub poniżający hymnu, flagi, godła Węgier lub Świętej Korony¹⁶, jak również czynności pohańbienia tych symboli w inny sposób. Przewiduje się za to pozbawienie wolności do jednego roku, jeśli nie doszło przy tym do cięższego przeszpstwa¹⁷.

Węgierski k.k. jako przeszpstwo definiuje również używanie symbolu despotyzmu, pod czym należy rozumieć symbolikę systemów totalitarnych (komunistycznego oraz narodowosocjalistycznego). Wśród symboli wyszczególnia się swastykę, oznaczenia

¹⁴ Ibidem, Art. 332.

¹⁵ Ibidem, Art. 333.

¹⁶ Należy przyjąć, że ustawodawca miał tutaj na myśli używanie w sposób obraźliwy lub poniżający symbolu Świętej Korony (*Szent Korona*), nie zaś Korony jako takiej. Jest ona dla Węgrów narodową świętością i znajduje się w gmachu węgierskiego parlamentu, gdzie jest pilnie strzeżona przez specjalną straż.

¹⁷ Ibidem, Art. 334.

SS, strzałokrzyż¹⁸, sierp i młot, pięcioramienną gwiazdę czerwoną oraz inne symbole reprezentujące te systemy, co może być uznane za zakłócenie spokoju publicznego – w szczególności zaś za pogwałcenie godności ludzkiej. Używanie symbolów systemów despotycznych jest przestępstwem w przypadku: (a) rozpowszechniania ich, (b) używania na wielkim forum publicznym, (c) wystawiania na widok publiczny. Jeśli cięższe przestępstwo nie zostało przy tym popełnione, podlega się w tym wypadku aresztowi oraz karze pozbawienia wolności, jednakże ustawodawca nie określił w węgierskim k.k. maksymalnego okresu odbywania kary¹⁹.

Ciekawą sprawą jest ujęcie w węgierskim k.k. jako przestępstwo rozpowszechniania fałszywych informacji. W myśl k.k. przestępstwem jest na wielkim forum publicznym rozpowszechnianie nieprawdziwego faktu lub wypaczonego faktu prawdziwego, jeżeli niesie to za sobą zagrożenia dla porządku publicznego w większej grupie osób lub wzbudza niepokój. Za to przestępstwo grozi do trzech lat pozbawienia wolności²⁰.

¹⁸ Strzałokrzyż – symbol węgierskich narodowych socjalistów, czyli Strzałokrzyżowców.

¹⁹ Ibidem, Art. 335.

²⁰ Ibidem, Art. 337.

IV. Kwestia negowania Holocaustu w węgierskim systemie prawnym

Węgry są jednym z krajów, w którym negowanie Holocaustu jest przestępstwem. Jednakże przed rokiem 2010 negowanie Holocaustu nie było karalne w myśl węgierskiego prawa, jeżeli było uznane za wypowiedź w ramach wyrażenia swojej opinii i nie szło w parze ze wzniecaniem nienawiści. Zasada ta została ustanowiona przez węgierski Trybunał Konstytucyjny w 1992 r. Taki stan rzeczy argumentowano przede wszystkim prawem do wolności wypowiedzi, które powinno chronić opinię jednostki niezależnie od jej wartości i zgody z prawdą²¹. W ciągu kolejnych lat podejmowane były na Węgrzech próby uznania negowania Holocaustu za przestępstwo, jednakże nie powiodły się one m.in. z powodu obaw o ograniczenie swobody wypowiedzi.

Warto podkreślić, iż doszło tutaj do konfliktu pomiędzy dwiema wzajemnie się zwalczającymi frakcjami politycznymi. Po jednej stronie znaleźli się postkomuniści z Węgierskiej Partii Socjalistycznej (*Magyar Szocialista Párt*, MSZP) oraz będący z nimi w koalicji liberalni demokraci ze Związku Wolnych Demokratów (*Szabad Demokraták Szövetsége*, SZDSZ), po drugiej zaś partie centroprawicy na czele z Fideszem Viktora Orbána. Stanowisko prezentowane przez MSZP i SZDSZ wyrażało chęć karania za negowanie Holocaustu, podczas gdy centroprawica domagała się ustawowego zrównania podważania zbrodni reżimów narodowosocjalistycznych oraz komunistycznych. Ponieważ w szeregach MSZP nie brakowało byłych działaczy partii komunistycznej²², w tym odpowiedzialnych za represje na bohaterach Powstania Węgierskiego z 1956 r.²³, toteż – co nie dziwi – rządząca w latach 1994-1998 i 2002-2010 MSZP nie była zainteresowana propozycją centroprawicy²⁴. Tymczasem 23 lutego 2010 r. węgierskie Zgromadzenie Narodowe

²¹ Zob. 30/1992. (V. 26.) AB, <http://europaialkotmanyjog.eu/?p=687> [dostęp: 08.03.2018 r.].

²² Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (*Magyar Szocialista Munkáspárt*, MSZMP).

²³ Warto tutaj wspomnieć chociażby o postaci Gyuli Horna (1932-2013). W 1956 r. działał w komunistycznych bojówkach tłumiących powstanie, w latach 1990-1998 był przewodniczącym MSZP, a w latach 1994-1998 premierem Węgier.

²⁴ Podobnie jak współrządząca z nią w latach 1994-1998 i 2002-2008 SZDSZ. W 2008 SZDSZ opuścił koalicję wyborczą, na co istotny wpływ miały wydarzenia z 2006 r. po wycieku przemówienia

przyjęto nowelizację Kodeksu karnego zaproponowaną przez MSZP. Została ona podpisana w marcu 2010 r. przez Prezydenta Republiki Węgierskiej – László Sólyoma. Negowanie Holocaustu zostało uznane za przestępstwo. Przewidywano karę do trzech lat pozbawienia wolności dla każdego, kto publicznie rani godność ofiar Holocaustu poprzez negowanie jego faktu, poddawanie w wątpliwość lub uznawanie go za mało istotny²⁵. Jednakże już 8 czerwca tego samego roku, nowo wybrane Zgromadzenie Narodowe (po wyborach parlamentarnych), zdominowane przez koalicję Fidesz-KDNP, przyjęło nową nowelizację, wedle której karze podlegały osoby zaprzeczające publicznie ludobójstwu dokonanemu przez systemy narodowosocjalistyczne i komunistyczne lub innych aktów przeciwko ludzkości, tudzież poddające je w wątpliwość lub czyniące mało istotnymi²⁶. Od tej pory termin „Holocaust” nie jest już obecny w węgierskim k.k. Należy też podkreślić, że wcześniejsza wersja w praktyce nigdy nie weszła w życie²⁷. Brzmienie z czerwca 2010 r., z drobnymi modyfikacjami, zostało zachowane w uchwalonym w 2012 r. nowym k.k. M.in. dodano zapis o podleganiu karze również wysiłków na rzecz usprawiedliwienia ludobójstwa lub innych aktów przeciwko ludzkości popełnionych przez wyżej wymienione reżimy totalitarne²⁸.

ówczesnego premiera z ramienia MSZP, Ferenc Gyurcsányego. W praktyce obydwie te partie nadal współpracowały. W wyborach parlamentarnych z 2010 r. SZDSZ nie przekroczyła progu, zaś w 2013 r. przestała istnieć.

²⁵ 1978. évi IV. törvény 269/C (2010. április 10).

²⁶ 1978. évi IV. törvény 269/C (2010. június 8.).

²⁷ Zob. A. Koltay, *Hate speech and the protection of communities in the Hungarian legal system. A short overview*, http://hunmedialaw.org/dokumentum/554/hate_speech_regulation_in_Hungary.pdf [dostęp: 8.03.2018r.].

²⁸ 2012. évi C. törvény..., op. cit., Art. 333.

V. Uwagi końcowe

Odpowiedzialność karna za negowanie zbrodni systemów totalitarnych w systemie prawnym Węgier w pewien sposób wyraża stawiane wcześniej postulaty węgierskiej centroprawicy, na czele z partią Fidesz Viktora Orbána. Wydaje się to czymś całkiem oczywistym, jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, iż w wyniku wyborów parlamentarnych z 2010 r. Fidesz i KDNP uzyskały większość konstytucyjną w Zgromadzeniu Narodowym i mogły relatywnie swobodnie przeprowadzić gruntowne zmiany w prawie, w tym wprowadzenie nowej ustawy zasadniczej, bez potrzeby zdobywania jakichkolwiek głosów ze strony opozycji (poważniejszy problem stanowiły reakcje międzynarodowe)²⁹.

Należy podkreślić, że prowadzona przez węgierską centroprawicę polityka historyczna prowadzi do symbolicznego zrównania zbrodniczości reżimów komunistycznych oraz narodowosocjalistycznych, jednocześnie ukazując Węgrów jako ofiary tych dwóch systemów totalitarnych, czemu nie wydaje się istotnie przeszkadzać dość powszechna świadomość o działalności krajowych kolaborantów nazistowskich Niemiec (strzałokrzyżowców). Można zatem przyjąć, że termin „Holocaust” został usunięty z tekstu, ażeby podkreślić zbrodniczość obydwu reżimów totalitarnych. Jednocześnie obecny zapis uniemożliwia negowanie ludobójstwa lub zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych przez którykolwiek z wymienionych systemów totalitarnych, w ramach czego mieści się zarówno „Holocaust”, jak i zbrodnie popełnione przez reżimy komunistyczne.

²⁹ W momencie pisania tego tekstu Fidesz i KDNP większości konstytucyjnej nie posiadały (została ona utracona niedługo po wyborach parlamentarnych z 2014 roku). 8 kwietnia 2018 r. odbędą się kolejne wybory parlamentarne, które mogą przywrócić taką większość koalicji rządzącej.